

כְּגוֹן נְבוֹב בּוֹבֵן וְכוּ', אלו הן דוגמאות בעלמא, לקריאת תיבות משני הצדדים, אכן תיבות אלו לא היו כתובות בלוחות הברית (רש"י), אלא שהן מרמזות למה שאירע עם הכתב שבלוחות, ש'נבוב' מרמז על האותיות החקוקות בלוחות [כמו שנאמר (שמות כז, ה) 'נבוב לוחות תעשה אותן', והיינו כתיבה חלולה (רש"י שם)], ואותיות אלו שהיו חקוקות בלוחות 'סרו בהר', שברדת משה מן ההר לאחר שחטאו בעגל, פרחו האותיות וסרו מן הלוחות (מצפה איתן).

דְּאֶפְלוּ בְיָמֵי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נֹון לֹא אֵימָר כְּוֹתִיָּהוּ, שבימי יהושע נשתכחו צורת האותיות מנצפ"ך, ולא היו יכולים לדרוש את הדרשות דלהלן הקשורות לאותיות אלו (מהרש"א, ע"פ פירושו לעיל). עוד אפשר לפרש, שאפילו בדורו של יהושע לא נשמעו חידושים מופלאים אלו, אכן בדור שלפני יהושע, ידע משה רבינו כל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש, ובכללם חידושים אלו (בן יהוידע).

אֶלֶף בֵּית אֶלֶף בֵּית וְכוּ', שאותיות התורה הן שמותיו של הקדוש ברוך הוא, ויש בהן סודות בצורת כתיבתן וקריאתן (מהרש"א).

גִּימַל דְּלֹת וְכוּ', דרכו של גומל חסדים לריוץ אחר הלים, ומכאן מקור למנהג קדום שנהגו המלמדים ללמד בהמחשה ולתאר לתינוקות, שהאות ג' יש לה כמין כיס תלוי בצידה, לרמז על גומל החסדים, שצריך שיהיה לו תמיד כיס מלא מעות, שיוכל לינתם מיד לדלים ולא יצטרכו לחזר אחריו (תורת חיים סנהדרין ז, א), אכן כל זה בצדקה בענייני מומן וגשמיות, אבל ברוחניות אין הרב צריך לחזר אחר תלמידים, אלא שאם באו לפניו, מחוייב ללמדם (אילת השחר).

סְמוּךְ עֲנִיִּים - פייסם דיבורים שמביעים השתתפות בסבלם ותנחומים למצבם (ראה מהרש"א, ע"פ רמב"ם מתנות עניים י, ד), עוד יש לפרש, תן להם תמיכה כספית לסומכם קודם שיתמוטטו ויהא קשה להקימם (תורת חיים סנהדרין ז, א).

פֶּה פְתוּחַ פֶּה סְתוּם - פתח את פיך ויאירו דברך במקום שאין גדול ממך, וסתום את פיך במקום שיש גדולים ממך (רש"י), ויש מפרשים, שמרמז לשני אופנים של לימוד - בפה פתוח, היינו בשינון הגירסא בפה מלא ובשפה ברורה, ובפה סגור, היינו במחשבה ובעיון (מהרש"א).

הוֹסִיף לָךְ הַכְּתוּב כְּפִיפָה עַל כְּפִיפָתוֹ - שהצדיק בדרגה גבוהה יותר מהנאמן, וכיון שנתעלה בגדולתו, יוסיף בענותותו (שפת אמת).

מִכָּאן שֶׁנִּתְּנָה הַתּוֹרָה בְּמַנּוֹד רֹאשׁ - ברתת ובענוה יתירה (רש"י), ומכאן יש מקור להתנועע בשעת הלימוד, וכעין מה שכתב הרמב"א (או"ח מה, א) שמשום שהתורה ניתנה ברתת נהגו המדקדים להתנועע בשעה שקוראים בתורה (הגהות מהרש"ם).

שִׁינֵי שֶׁקָּרָתָו אָמַת - שקר נרמז באות ש' ואמת נרמזת באות ת', והטעם שהאות ש' המרמזת לשקר ניצבת בתחילת המילה 'שקר', ואילו האות ת' המרמזת לאמת ניצבת בסוף המילה 'אמת', לפי שכוחו של השקר בתחילתו ואין לסופו קיום, ואילו האמת סופה להתקיים (בן יהוידע).

שִׁיקְרָא אֲחֵדָא כָּרְעִיה - ומכאן שהחלק התחתון של האות ש' בכתבת סת"ם אינו עשוי בצורת שכתבה (רמב"ן לעיל קב, ב), אלא יהיה מושבה חד (אלפא ביתא), או מעוגל (תקון תפילין אות טית). ■ להלכה, עושים את המושב חד (משנ"ב לב, צורת האות ש"ן).

מְנַצֵּף־ה' - האותיות הכפולות שיש באותיות הא-ב, ונסדרו כאן שלא כסדר האותיות [כ'מנצפ"ן] לרמז שאותיות אלו 'מן צופים', היינו שנאמרו על ידי הצופים (תוס' ד"ה גרועי), אכן בחישוב גימטריא מקובל לסדרן כסדר הא-ב, שהאות ק' נמנית כחמש מאות והאות ס' נמנית כשש מאות, וכן הלאה (אמת לעקב [לגר"י קמנצקי]).

צוּפִים אָמְרוּם - נביאי הדורות (רש"י מגילה ב, ב).

אֵלֶּה הַמְצוּוֹת וְכוּ', פסוק זה נאמר בסוף חומש במדבר, והוא מוסב על כל המצוות שבארבעת החומשים הקודמים, ללמד שעיקר מצוות התורה, שנאמרו בספרים אלו, אין הנביא רשאי לחדש עליהן מצוות נוספות, ואילו ספר דברים אינו אלא 'משנה תורה' וחזרה על המצוות שבחומשים הקודמים (מהרש"א, וראה הקדמת הרמב"ן לספר דברים, שיש מן המצוות שנשנו בתחילה בחומש דברים), אכן בתורת כהנים (בחקתי ה, יג) נדרש דבר זה שאין הנביא רשאי, מהפסוק 'אלה המצוות' האמור בסוף חומש ויקרא, שהמצוות שבשלושת החומשים הראשונים הן המצוות שעליהן אין הנביא רשאי לחדש מצוות נוספות, אבל בספר במדבר נשנו מצוות שהוצרכו להן בהיותם במדבר, ובמצוות כעין אלו יש שהנביא רשאי לחדש 'הוראת שעה' [ואילו הפסוק 'אלה המצוות' שנאמר בסוף חומש במדבר, נצרך לדרשה אחרת] (פרדס יוסף ויקרא כז, לד).

שְׂאִין הַנְּבִיא רִשְׁאֵי לְחֹדֶשׁ דְּכָר מַעֲתָה, כי לא תהא תורה אחרת מאתו יתברך, וכמו שנאמר 'כי לא בשמים היא וגו' כי קרוב אליך וגו' בפ"ק ובלבבך', היינו 'פ"ק' במקראות הסדורים בפה, ו'בלבבך' בדינים הנלמדים בדרכי העיון המסורות, עליהם אין להוסיף ולא לגרוע, וכמו שנאמר 'לא תוסף עליו ולא תגרע ממנו', ולכן אין הנביא רשאי לחדש דבר בתורה (רמב"ם הקדמה לפיהמ"ש), ואפילו דברים כעין אלו לקבוע סדר האותיות, אימתי לכתוב אות פתוחה ואימתי לכתוב אות סגורה אין הנביא רשאי לחדש, למרות שאינו מחדש אופן כתיבה חדש (הערות הגר"ש אלישיב).

שְׂכָחוּם, שבגלל שלימות וקדושת האותיות של כתב אשורי [שרגלים לכתוב בו סת"ם], היו נמנעים באותם הזמנים מלהשתמש בכתב זה אפילו בספרי תורה, אלא היו כותבים באותיות אחרות הנקראות 'כתב עברי' (רמב"א מגילה ב, ב), ויש מפרשים, ששכחום לאחר שהמלך הרשע אמון בן מנשה שרף את התורה (תוס' שם ד"ה ועוד, ע"פ סנהדרין קג, ב), ולא נותר בידם ספר תורה להכיר צורת האותיות (הערות הגר"ש אלישיב), ויש מפרשים, שנשתכחו בימי אבלו של משה (מהרש"א).

וְחִזְרוּ וַיִּסְדּוּם, שהעידו שכך המסורת והביאו ראיות לדבריהם, אבל בדרך נבואה אין הנביא רשאי לחדש אפילו דבר שנשכח (פני יהושע מגילה ג, א), או שחזרו ויסדום בסמכות של בית דין על ידי שדרשו כן במידות שהתורה נדרשת בהן (ח"י הגר"יז תמורה טז, א).

כְּתָב שְׁבִלּוּחוֹת נִקְרָא מִפְּנִינִים וְנִקְרָא מִבְּחוּץ, בגלל שהלוחות היו חקוקות מעבר לעבר, היו רואים מהעבר האחורי את הכתב הפוך ואת האותיות הפוכות (רש"י), וכדוגמת מה שרואים מצדה האחורי של טבלת זכוכית שכתובים עליה אותיות (רבינו תנאל), ויש מפרשים, שמשמני עברי הלוחות היה ניתן לקרוא את עשרת הדברות בצורה ישירה ומעשה ניסים היה (רש"י שמות לב, טו, ע"פ רדב"ז ג, תקמט, וראה שפת אמת שמקשה, שאין זו המשמעות הפשוטה להלן בגמ': 'נבוב, בובן').